

Uleliiduline

POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

UHINGU TEGEVLIIGE
AKADEEMIK

E. S. VARGA

**„MARSHALLI PLAAN“
NING INGLISMAA
JA USA MAJANDUS**

EESTI NSV

POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLJAANNE

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“ • TALLINN 1948

A-17346

208

ÜLELIIDULINE
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

ÜHINGU TEGEVLIIGE
AKADEEMIK

E. S. VARGA

„MARSHALLI PLAAN“
NING INGLISMAA
JA USA MAJANDUS

EESTI NSV
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLJAANNE

RK „POLIITILINE KIRJANDUS“ TALLINN 1948

*Ametiühingute Maja Oktoobrisaalis
Moskvas 27. augustil 1947 peetud
loengu stenogramm*

LOENGU KAVA

Mida kujutab endast „Marshalli plaan“	3
Euroopa taastamiseks antava Ameerika „abi“ tõeline eesmärk	5
Plaani peamiseks eesmärgiks on Saksamaa muutmine sõjaliseks platsdarmiks	8
Ameerika ekspordi äärmise suurendamise poliitika kui vahend väl- tida lähenevat majanduskriisi	9
Inglismaa „lootused“ vältida USA abiga kriisi	14
Raskused ameerika imperialismi plaanide teostamisel	19

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

ARHIIVKOGU

Mida kujutab endast „Marshalli plaan“

Palju kõra tekitanud „Marshalli plaan“, mille ümber juba mitu kuud peetakse diskussioone, on sisuliselt vaid kahe süsteemi — kapitalismi ja sotsialismi — võitluse episood. See võitlus kestab juba kolmkümmend aastat, alates Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu momendist. Vastavalt konkreetsele ajaloolisile tingimustele muutusid selle võitluse vormid ja teravus. Näiteks Müncheni kokkulepe oli katse luua Euroopa suurriikide ühist rinnet Nõukogude Liidu vastu. Kuid see katse ebaõnnestus, sest imperialistlikud sisemised vastuolud olid ajutiselt tugevamad kui kahe süsteemi vahelised vastuolud.

Teise Maailmasõja perioodil toimus maailma lõhenemine mitte ainult suunas — kapitalism sotsialismi vastu, vaid ka teises suunas — fašistlik blokk ülejäänud maailma vastu. Kahe süsteemi võitluse pinge saavutas oma kõrgpunkti relvastatud hitlerlike jõudude kallaletungiga Nõukogude Liidule. Ühes sellega kahe süsteemi võitlus saksavastases laagris ajutiselt nõrgenes, ning kodanlik-demokraatlikud riigid ja Nõukogude Liit astusid koos fašistlike agressorite bloki vastu. Asjaolu, et võitlus ei katkenud, ilmneb kas või sellest, et teise rinde loomist venitati seni kui oli silmanähtav, et Nõukogude Liit tuleb üksi, üks ühe vastu, toime hitlerliku Saksamaaga ning vabastab kogu Lääne-Euroopa. On teada Churchilli korduvad katsed luua teine rinne mitte läänes, vaid Balkanil, s. o. mitte sedavõrd Saksamaa vastu kui Nõukogude armee edasiliikumise takistamiseks.

Imperialistlike riikide vaheline võitlus nii fašistlikus blokis endas kui ka saksavastases leeris ei katkenud samuti kogu sõja vältel.

Pärast Teise Maailmasõja lõppu kerkis võitlus kahe süsteemi vahel jälle esiplaanile ning muutus rahvusvaheliste suhete põhiliseks küsimuseks. Toimus jõudude jagunemine, maailma polariseerumine kaheks — progressi ja reaktsiooni — leeriks. Progressi leeris on Nõukogude Liit, uue demokraatia maade töötajad, koloniaalrahvad, kes peavad võitlust imperialistidega oma iseseisvuse eest, kommunistid ja nendega koos töötavad sotsiaaldemokraadid ning progressiivne intelligents, kes võitleb reaktsiooniliste jõudude vastu. Reaktsiooni leeris on USA ning Inglismaa, kodanlus, mõisnikud, kulaklus, reformistliku tööliikumise parem tiib, katoliiklik vaimulikkond ning teised reaktsioonilised jõud

maailmas. See polariseerumine toimub mitte ainult territoriaalselt, mitte riikide järgi, vaid see toimub kõigis maailma maades. Kuid on olemas kaks keskust — progressiivse leeri keskus — Nõukogude Liit ja reaktsoonilise leeri keskus — Ameerika Ühendriigid.

Käesoleval momendil on USA kõige võimsam kapitalistlik riik, ta on ainukeseks tegelikuks maailma suurriigiks Nõukogude Liidu kõrval, sest Inglismaa positsioonid on tugevasti kõigutatud. Ameerika Ühendriikide majanduselus ilmneb juba ammu kapitalismi üldkriis. Piisab, kui meenutada massilist tööpuudust, kodanluse võimetust täielikult ära kasutada põhikapitale, maad jne. Kuid ühiskondlik-poliitiliselt on USA kapitalism veel suhteliselt tugev. Kuni siiani pole seal proletariaadi massiparteid. USA kommunistlik partei on suhteliselt nõrk. Kapitalistlikule korrale pannakse seal veel suuri lootusi. USA on ainuke riik, kes pärast sõda täielikult likvideeris riikliku kontrolli majanduse üle ja ehitas majanduse uuesti ümber „isikliku initsiatiivi“, s. t. suurmonopolide vaba rikastumise alusele.

USA poliitika põhisuunaks on: kapitalistliku korra kaitsmine kogu maailmas. Selles seisab kurikuulsa „Trumani doktriini“ sisu. Tema praktiline teostumine väljendub abiandmises Kreekale, Türgile jne. See poliitika tähendab USA avalikku vahelesegamist üksikute riikide siseasjadesse. USA saadab proteste mitmesuguste maade ükskõik milliste sisepoliitiliste küsimuste puhul, tõi küll, sageli „vabaduse“, „tsivilisatsiooni“ ja „lääne kultuuri“ kaitsmise ettekäändel. Sisuliselt on need aga kõik kapitalistliku korra, reaktiooni ja inimese ekspluateerimist inimese poolt kaitsmise sünonüümid.

Kapitalistliku korra kaitsmise poliitika ühtub samaaegselt ameerika imperialismi agressiivse ekspansiooniga. Mitmesuguste riikide „vabaduse“ kaitsmise ettekäändel allutab ameerika imperialism neid majanduslikult ja poliitiliselt.

„Marshalli plaan“ on „Trumani doktriini“ otseseks jätkuks ning kõik USA peamiste kontraagentide Bevini ja Blumi jutud, nagu oleks selle plaani teostamine Euroopas taganemine „Trumani doktriinist“, on valed. „Marshalli plaan“ on vaid paremini kohaldatud labouristide ja prantsuse sotsialistide propagandale kui liig otsekohene „Trumani doktriin“. Nende samasust on kerge tõestada, kõrvutades Trumani läkituse kongressile Marshalli kõne tekstiga.

Oma läkituses kongressile ütles Truman: „Rea maade rahvad olid nende tahte vastaselt hiljuti vägivaldselt allutatud totalitaarse režiimi poolt. . . Ma usun, et USA poliitikat hakkavad toetama vabad rahvad, kes võitlevad relvastatud vähemiku allutamiskatsete või väliste surveavalduste vastu.“

„Meie poliitika eesmärgiks“, ütleb Marshall, „peab olema maailma majanduse taastamine niisugusel kujul, et tekiksid sellised poliitilised ja sotsiaalsed tingimused, mis võimaldaksid eksisteerida vabadel insti-

tutsioonidel.“ Ning samas lisab ähvardavalt: „Valitsused, poliitilised parteid või grupid, kes taotlevad inimeste alalist vaesust selleks, et saada sellest poliitilist või muud kasu, satuvad opositsiooni USA-ga.“ Nagu nähtub, rääkis Marshall sedasama, mis Trumangi, kuid diplomaatlikumalt.

See, mida nimetatakse „Marshalli plaaniks“, pole tegelikult plaan, vaid lühike kõne, mille pidas Marshall temale doktorikraadi omistamise puhul Harvardi ülikoolis 5. juunil 1947. Selle kõne maht on vähem kui kaks ajalehe veergu.

Isegi Inglise konservatiivne ajakirjandus märkis, et „see pole plaan, vaid ettepanek Euroopa maadele plaani esitamiseks. See ei olnud lubadus osutada abi, vaid ainult ettevaatlik vihje, et juhul, kui esitatakse Ameerika Ühendriikidele vastuvõetav plaan, võib-olla lubavad nad siis abi selle teostamiseks.“ („Spectator“).

Tegelikult ütles Marshall sõna-sõnalt: „Ameerika Ühendriikide osa peab avalduma sõbralikus abis plaani koostamisel, ning hiljem selle teostamisel, kuivõrd see osutub meile praktiliselt võimalikuks.“ Marshalli arvamise järgi põrkab Euroopa taastamine kokku suurte raskustega. Euroopa vajab abi, kuid nüüdsest peale Ameerika Ühendriigid üksikuid Euroopa maid abistama ei hakka; koostagu Euroopa riigid ise üksteise abistamise ühtne plaan ja esitagu see Ameerika Ühendriikidele. Ning seda Marshalli kõnet nimetas Bevin „üheks tähtsaimaks kõneks maailma-ajaloos“.

Euroopa taastamiseks antava Ameerika „abi“ tõeline eesmärk

Milline oli Marshalli esinemise tõeline eesmärk? See oli kõigepealt arvestatud selleks, et eemaldada Ida-Euroopa maad, eriti uue demokraatia maad NSV Liidu välispoliitika mõjust ja tõmmata nad USA mõju alla, viia nad tagasi kapitalistlikule arenguteele ja isoleerida sellega Nõukogude Liit.

Kuid see Marshalli arvestus purustati. Ida-Euroopa maad ütlesid ära Euroopale majandusliku abi andmise ühise plaani väljatöötamisest, kuigi Ameerika krediidid olnuksid kahtlemata üsna kasulikud sõjaliste kahjustuste ja fašistlike riisumiste tagajärjel nii palju kannatanud maadele.

Mida tähendaks Ida-Euroopa maade osavõtt selle plaani koostamisest? Esimeses järjekorras tähendaks see säilitada nende maade põllumajanduslik iseloom, nii nagu see oli enne Teist Maailmasõda, s. t. jätta nad endiselt Lääne-Euroopa tööstusriikide toidu- ja toorainetega varustajate ossa. Poliitiliselt tähendaks see progressiivsest arengust loobumist ning nõusolekut alistuda ameerika imperialismile.

Ida-Euroopa maadel on juba olemas kahe, kolme ja viie aasta majandusliku arendamise plaanid, mis on rajatud töötajate huvide kaitsmisele

ning industrialiseerimise kindlustamisele. Need plaanid näevad ette nende maade majandusliku ja sotsiaalse arenemise veelgi suuremat tõusu. Marshalli arvates peaksid Ida-Euroopa maad lükkama selle kõik kõrvale ning alistuma Lääne-Euroopa kapitalistlike maade ning ameerika imperialismi juhtimisele.

Seltsimees V. M. Molotov mõistis NSV Liidu, Inglise ja Prantsuse välisministrite Pariisi nõupidamisel säärased ettepanekud otsustavalt hukka ja näitas nende vastuvõetamatust kõigile Euroopa maadele. „Täna võidakse avaldada survet Poolale — tootku rohkem kivisütt — kas või Poola teiste tööstusharude piiramise arvel seepärast, et sellest on huvitatud need ja need Euroopa maad; homme öeldakse, et Tšehhoslovakkia suurendaks oma põllumajandussaaduste tootmist ja vähendaks masinaehitust ning pannakse ette, et Tšehhoslovakkia ostaks masinaid teistelt Euroopa maadelt, kes tahavad realiseerida oma kaupu kallimalt, või, nagu sellest kirjutasid hiljuti ajalehed, hakatakse sundima Norrat, et see loobuks oma terasetööstuse arendamisest seepärast, et see on sobivam mõnele välismaa terasekorporatsioonile jne. Mis jääb siis järele nende Euroopa maade majanduslikust iseseisvusest ja suveräänsusest?“ („Izvestia“, 3. juulil 1945.)

Marshalli ettepanek kukkus läbi ühenduses sellega, et Ida-Euroopa maad ei nõustunud alistuma ameerika kapitalismile ning vahetama kindlat progressiteede ameerika abi uduste lubadustega.

Pärast seda, kui ameerika imperialismi katsed eraldada Ida-Euroopa maid Nõukogude Liidust nurjusid, taandusid nad teisele liinile. Selleks teiseks liiniks oli „läänebloki“ loomine, et sel teel teostada oma plaan ilma Nõukogude Liiduta ja Ida-Euroopa maadeta. Selleks kutsuti Pariisi kuuteistkümne riigi esindajad.

Mida kujutavad need 16 riiki? Nende hulgas figureerib Island, kus elanikkonna arv on vaid 120 000 inimest, ja Luxemburg 300 000 elanikuga, s. t. maad, kus elanikke on vähem kui Moskva ühes rajoonis. Nende seas on kodanlik-demokraatlikke riike, endisi ja praegusi fašistlikke riike! Nende riikide hulgas on Türgi, mida on raske nimetada Euroopa riigiks. Isegi kõik need riigid koos ei esinda milgi määral Euroopat. On üldiselt teada, et Euroopa elanikkonna arv enne Teist Maailmasõda moodustas 402 miljonit inimest. Ülalmainitud 16 riigi elanikkonna arv moodustab vaid 187 miljonit inimest, s. o. vähem kui pool Euroopa elanikkonnast. Seejuures võtsid mõningad Pariisi nõupidamisest osavõtnud maad (Sveits jt.) Pariisi nõupidamisest osa suurte reservatsioonidega. Šveits näiteks ei loobu kaubalepingute sõlmimisest nende maadega, millised ei võta osa plaanist, jäädes erapooletuks. Rootsi teatas, et ta loobub osa võtmast „läänebloki“ plaanidest.

Kerkib küsimus, kui Marshalli plaani teiseks sihiks on „läänebloki“ loomine, milleks siis oli vaja kutsuda nõupidamisele Nõukogude Liit? Nõukogude Liidu kutsumine ei olnudki esialgu ette nähtud. Alles nädal

pärast oma esinemist ütles Marshall: „Ma mõistan Euroopa all kõike seda, mis asetseb lääne pool Uuraleid.“ Järgmisel päeval teatas Bevin: „Meie olime väga rõõmsad, kui saime teada, et arusaamatused on lahendatud Venemaa kutsumisega selle ettepanekuga ühinemiseks.“

Milleks oli vaja kutsuda NSV Liit? Seda oli vaja Ameerika imperialismi sotsialistidest teenritele Bevinile ja Blumile propaganda eesmärgil. See on ka arusaadav. Inglise ja Prantsuse tööliskadepoolhoid Nõukogude Liidule. Inglise labouristliku partei ridades on tugev opositsioon Bevini poliitika vastu. Seepärast ei olnud sobiv avalikult boikoteerida Nõukogude Liitu. Seesama on maksev ka Prantsusmaa kohta, kus kommunistlik partei on tugev ja rahvamassid avaldavad survet parempoolsetele sotsialistidele. Ega Blum ilmaaegu ei arendanud „Marshalli plaani“ kohta ennekuulmatut demagoogiat. Ta kirjutas: „Marshalli süsteem on nagu tellitud Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa riikide jaoks.“ Pärast seda, kui Nõukogude Liit keeldus nõupidamisest osa võtmast, ütles Blumi agent Ramadier: „Venemaa lükkas tagasi talle avaldatud usalduse. Ta keeldus Pariisi nõupidamisest osavõtust. Meie ei saa seda keeldumist vastu võtta, sest Venemaa on Euroopa riik ning ta ei saa olla mitte-Euroopa riik. Meie ei või nõustuda ampu-teerimisega. . . jne.“

Kõik see oli vaid demagoogia, mis oli mõeldud Inglismaa ja Prantsusmaa tööliste segadusse viimiseks. On selge, et Nõukogude Liidu kutsumine nõupidamisele oli vaid manööver. Keegi ei kujutanud endale tõsiselt ette, et maailma suurriik, Nõukogude Liit, oma sotsialistliku plaanimajandusega võiks end allutada USA „reguleerimisele“. Samuti pole „läänebloki“ loomine mõeldav NSV Liidu osavõetuga. Marshall, Blum ja Bevin pigem kartsid kui soovisid NSV Liidu osavõttu. USA riigisekretäri asetäitja Clayton ütles otseselt, et Venemaa ei vaja Ameerika abi.

Pärast seda, kui seltsimees Molotov paljastas „Marshalli plaani“ tegelikud eesmärgid ning küsimus Nõukogude Liidu osavõtu kohta „plaani“ arutamiseks ära langes, jätkasid nõupidamise korraldajad „läänebloki“ kokkuklopsimist. Inglise poliitika oli juba ammu suunatud sellise bloki loomisele, nähes temas vastukaalu Nõukogude Liidule ja Euroopa kasvavatele demokraatlikele jõududele. Kuid nüüd on jutt „lääneblokist“ mitte Inglismaa, vaid USA juhtimisel. Kui inglased mõtlesid luua sellist blokki, siis nad arvestasid, et see on suunatud ühelt poolt Nõukogude Liidu ja teiselt poolt USA vastu. Miks? Läänebloki riikide — Inglismaa, Prantsusmaa, Belgia ja Hollandi käes on 90% maailma asumaadest. Aga USA välispoliitika üheks ülesandeks on likvideerida Euroopa riikide monopol asumaadele ning saada asumaades poliitiline ja majanduslik ülevõim endale. „Läänebloki“ loomine uutes tingimustes tähendaks Ameerika mõju suurt tugevnemist nii Euroopa kontinendil kui ka Euroopa riikide asumaades.

Plaani peamiseks eesmärgiks on Saksamaa muutmine sõjaliseks platsdarmiks

Läbirääkimiste käigus selgus, et USA-l on veel teine, sisuliselt peamine eesmärk — tõmmata „lääneblokki“ ka Lääne-Saksamaa, taastada Saksamaa majanduslik ja järelikult ka sõjaline võimsus ning muuta ta omamoodi sõjaarsenaliks, ameerika imperialismi baasiks Euroopa kontinendil.

On iseloomustav, et Marshalli kõnes ei tehta mingit vahet saksavastase koalitsiooni endiste liitlaste ning Saksamaa vahel. Pole sõnagi räägitud reparatsioonidest. Vastupidi, Marshall märkis, et „Euroopa taastamist takistab tõsiselt see asjaolu, et kaks aastat pärast sõja lõppu pole sõlmitud rahulepingut Saksamaa ja Austriaga.“

Nüüd selgub üha enam, et Ameerika poliitika on suunatud eelkõige Saksamaa majanduse taastamisele ja tema „abi“ Euroopas peab algama Saksamaa taastamisest. Toome mõned Ameerika juhtivate poliitikute avaldused selle kohta. Näiteks kõneles Marshalli endine asetäitja Acheson esinduskoja eelarvekomisjonis, et „Saksamaa tööstuse taastamist vaadeldi Ameerika valitsuse poolt kui plaani alust, mille Euroopa riigid võiksid välja töötada Marshalli ettepanekul.“

USA kaubandusminister Harriman väljendas ajakirjanike konverentsil Londonis veelgi kategoorilisemalt, ta ütles: „Saksamaa majanduse taastamine on Euroopa taastamise eluliseks vajaduseks.“

USA seisukoht abistada e s m a j ä r j e k o r r a s Saksamaad, kutsus Inglismaal ja Prantsusmaal välja rahulolematuse ja ärevuse. Ajakirjas „Economist“ leiame järgmise väljendi: „Prantslaste ja poolakate, seoses sellega ka hollandlaste ja belglaste arvates sisaldab Saksamaa tööstuse kontrollita taastamine kahekordset ohtu, ja nimelt: ohtu nende julgeolekule ja ohtu nende lootustele asendada Saksamaa tööstus oma tööstusega. Ühtlasi on see aga väljakutseks nende kindlale veendumusele selles, et igasuguste taastamisplaanide puhul tuleb esmajoones arvestada liitlasi, mitte aga endisi vaenlasi.“

Veidi varem kirjutas „Economist“: „On vaja veenda USA-d tema praeguste meeleolude muutmise hädavajalikkuses, mille järgi endised vaenlased Saksamaa, Itaalia ja Jaapan on suurema tähelepanu osalised kui läbiproovitud liitlased ja sõbrad.“

Neid kaebusi ja etteheiteid ei arvestatud. Vastupidi, üha teravamalt seab USA küsimuse esimeses järjekorras Saksamaa majanduse taastamisest. Juttu on Ruhri söetööstuse taastamise nõudmisest USA otsustaval osavõtul, Ruhri söetööstuse natsionaliseerimisest loobumisest, terasetoodangu tõstmisest Saksamaa läänetsoonides 10—12 miljoni tonnini, Saksamaa majandusliku potentsiaali üldisest suurendamisest vastupidi Berliini konverentsi otsustele.

Need Ameerika nõudmised andsid valusa hoobi Inglismaale, sest Ruhr

on Inglismaa kõige väärtuslikumaks saagiks Euroopas. Nõue loobuda natsionaliseerimisest on otseselt suunatud labouristliku valitsuse poliitika vastu, kes Ruhri tööstuse natsionaliseerimise sildi all tahab viimast haarata enda kätte.

Ühes sellega on Ameerika nõudmised tugevaks löögiks Prantsusmaale, kes kõige rohkem kardab Saksamaa sõjalise võimsuse taastamist ning kes vajab Ruhri sütt oma metallurgia taastamiseks. Ameeriklased aga nõuavad vastupidi, et Prantsusmaa annaks „Marshalli plaani“ raamides oma rauamaagi Saksamaa terasetööstusele.

Inglise valitsus ei nõustunud kaua nõupidamise korraldamisega Washingtonis Ruhri küsimuses, kuid andis lõpuks järele, ja nüüd nähtavasti saavutab USA Ruhri üle tunduva, kui mitte valdava mõju.

Augusti lõpul USA, Inglise ja Prantsusmaa esindajate nõupidamisel Londonis ei jõutud Saksamaa tööstustoodangu suurendamise küsimuses mingisugusele kokkuleppele Prantsusmaa opositsiooni tõttu. USA ja Inglismaa üksi leppisid kokku terasetoodangu kohta nende tsoonides 10,7 miljoni tonni suuruses. See aga tähendab, et Prantsusmaa kaua aega ei saa Ruhri sütt ning et Marshall peab Ruhri taastamist oma plaani kõige tähtsamaks punktiks.

Järelikult on „Marshalli plaani“ teostamiseks loodud igasuguste komiteede ja nõupidamiste ainukeseks konkreetseks tulemuseks Saksamaa rasketööstuse taastamise perspektiiv Ameerika kapitali abiga, mis omakorda tähendab Saksamaa sõjalise võimsuse taastamist. Ruhri basseini ja Reini-Westfahli piirkond kujutab endast küllaldast arsenalit arvuka sõjaväe relvastamiseks. Järelikult peab Saksamaa läänetsoon olema lülitatud kurikuulsasse „lääneploki“. Selline poliitika aga tähendab Saksamaa ja Euroopa lõplikku lõhenemist.

Inglise välispoliitiline ajakiri „Round Table“, millel on „tõsise“ ajakirja reputatsioon, kirjutab: „Kõigi liitlasriikide vaheliste raskuste kohal (rahulepingu suhtes Saksamaaga) lasub vari, et Saksamaa saavutab varem või hiljem uuesti oma „Bündnissfähigkeitit“ (kõlblikkuse olla liitlane. — E. V.).

Sellisel langeb USA poliitika Saksamaa suhtes ühte Saksamaa kodanluse revanšihimuliste ringkondade soovidega.

Ameerika ekspordi äärmise suurendamise poliitika kui vahend vältida lähenevat majanduskriisi

„Marshalli plaan“ on kahtlemata katseks takistada tema abil majanduskriisi lähenemist USA-s. On ilmne, et „Marshalli plaani“ ei loonud humanism, vaid USA ja eelkõige tema suurkapitalistlike monopolide reaalsed vajadused.

Inglise konservatiivne ajaleht „Daily Telegraph“ kirjutab pärast „Marshalli plaani“ avaldamist: „See plaan võib vastuvõtmise korral

osutada Ameerikale päästevahendiks teda ähvardavast majanduskriisist.“

Kapitalismi juures on perioodilised ületootmiskriisid paratamatud, kuid igal kriisil on omad erinevused, mida määrab konkreetne ajalooline olukord. USA eeloleva kriisi on määranud USA osa Teises Maa-ilmasõjas.

Sõja otstarbeks minevate kaupade piiramatute nõudmine andis USA-le võimalusi kasutada täielikult oma tootmisjõude ja tootmisaparaati, mis rahua ajal seisid suurel määral kasutamata. Kui 1939. a. tootmismaht võtta 100%, siis oli tööstusliku tootmise indeks (töötlevas tööstuses) 1942. a. — 194, 1943. a. — 237, 1944. a. — 231 ja 1945. a. — 197. USA tööstustoodang ületas rohkem kui kahekordselt sõjaeelse taseme, samuti kahekordistis rahvuslik sissetulek. Tunduvalt suurenes rahvuslik rikkus. See oli võimalik seetõttu, et USA, sõides ainult 3,5 aastat, mobiliseeris palju vähem oma elanikkonnast kui teised riigid ja võttis suurtest sõjalistest operatsioonidest osa ainult 1 aasta kestel.¹ Ja lõpuks USA territoorium ei olnud ei sõjategevuse tallermaaks ega kannatanud õhurünnakute all.

Kuigi USA tööstustoodang sõjaeelsega võrreldes kahekordistus, ei suutnud ta siiski täielikult rahuldada elanikkonna nõudeid. Sõja ajal olid täielikult keelatud või viidud miinimumini elamuteehitus, autode tootmine jne. Sõja lõpuks oli kogunenud tunduvalt suurel määral rahuldamatut nõudmist kaupadele, mis ei olnud esmajärgulised tarbeained. Pealeselle kogunes rahuldamata nõudmisi mittesõjalise toodanguga mitmesuguste tööstusharude põhikapitalile. See oli „maksuvõimeline“ nõudmine. Pankade deposiidid suurenesid USA-s sõja-aastail 61 miljardi dollari võrra. See kujutab endast rahas kogutud sõjakasumeid ja amortisatsioonifonde põhikapitali korpenseerimiseks, mis oli sõja-aastail ära kulu- tatud, kuid oli taastamata. Hoiukassadesse paigutatud hoiuste ja hoius- like obligatsioonide summa suurenes sama aja kestel 52 miljardi dollari võrra. Esimajärjekorras on need keskmiste klasside, teenistujate, amet- nike ja kõrgepalgaliste töötajate poolt sõja ajal kasutamata jäänud sissetulekud. (Põhilise töölishulga säästud olid sõja ajal äärmiselt väike- sed, nagu see nähtub USA ametlikust statistikast.)

Sõja ajal „edasi lükatud“ nõudmine osutus sõjajärgse „boom“i“ pea- miseks majanduslikuks aluseks. See „boom“ läheneb nüüd lõpule. Kuid isegi „boom“i“ kestel oli USA toodang tunduvalt madalam kui sõja ajal. Sõjajärgset „boom“i“ iseloomustab väga tugev hindade tõus. 1947. a. keskpaiku olid USA-s hinnad kaks korda kõrgemad kui enne sõda. Aasta jooksul pärast hindade kontrolli kaotamist tõusid hinnad 33% võrra, toiduained isegi 50% võrra. Vastavalt kasvanud kulud mõjutasid tuge-

¹ USA armee kaotas sõja kestel kokku 262 000 inimest langenuina, sama aja jooksul oli USA-s registreeritud 355 000 auto- ja teisi õnnetusi, mis lõppesid surma- juhtumitega.

vasti tööliste elutaset, samuti alandas ka töölistele väljamakstava palgasumma vähenemine (ületunnitöö kaotamise ja tööpuuduse suurenemise tagajärjel) tugevasti ameerika tööliste ostuvõimet kahie viimase aasta jooksul. See ilmneb alltoodud tabelist.

	Elukalliduse indeks	Tööstuslikes ettevõtetes väljamakstud palgasumma indeks
1945. a. (veebruar) . . .	127	348
1947. a. (veebruar) . . .	153	311
	Suurenemine 20%	Vähennemine 10%

Samal määral halvenes teenistujate ja ametnike olukord. Töölised, teenistujad ja ametnikud on aga USA-s peamised tarbekaupade ostjad.

On selge, et nende kihtide reaaltulu vähenemine 30% võrra, kes kulutavad kogu oma sissetuleku tarbimiskaupade ostmiseks, peab tooma kaasa tarbekaupade ületootmise ning kriisi. USA-s on juba ilmselt kaupade ületootmine ning ületootmise kriis latentises (varjatud) seisukorras. Kriisi avalik puhkemine võib toimuda iga päev, kuid võib venida veel mitme kuu võrra.

Ületootmine ilmneb kaubatagavarade kasvust. Ühe aasta kestel märtsist 1946 kuni märtsini 1947 kasvasid need kümne miljardi dollari võrra (27—37 miljardi dollarini). USA ajaloos pole veel kunagi olnud nii suurt kaupade tagavara:

Kaupade tagavarad (miljardeis dollareis)

	Kokku	Tööstuses	Hulgimüügis	Jaemüügis
1946. a. (märts)	27,1	16,6	4,3	6,2
1947. a. (märts)	37,1	21,2	6,5	9,4
Suurenemine %/0%	37	28	51	52

On iseloomustav, et kaupade tagavarad jaekaubanduses ja universaalärides kasvasid suhteliselt rohkem kui tagavarad tööstuses. See näitab rahvamasside ostuvõime langust (tagavarade suurenemine toimus osaliselt ka hindade tõstmise tulemusena).

USA kodanlikud majandusteadlased lootsid varem sellele, et need suured rahasummad, mis jäid sõja tagajärjel järele pankade deposiitidena ja hoiukassade hoiustena, võivad kaua aega kindlustada elanikkonna ostuvõimet. See aga osutus valeks. Töölisklassi hoiused olid väikesed ning on juba suuremas osas ära kulutatud.

Föderaalse Riigipanga president M. S. Ackles ütles hiljuti: „Hindade tõstmise tulemusena on tarbekaupade turg suuremale osale elanikkonnast muutunud kättesaadamatuks. Nad on kulutanud kõik oma hoiused ja elavad nüüd tarbimiskrediidi ning suurel määral pandikrediidi arvel.“

On täiesti loomulik, et töölised, teenistujad ja ametnikud püüavad kriisi ja massilise tööpuuduse ootel säilitada oma sääste „mustadeks päevadeks“. Just seepärast ei omanud sõja ajal „kõrvale pandud“ nõudmine sellist mõju USA-s oodati.

Et jooksvast sissetulekust enam ei jätku elanikkonnale vajalike kaupade ostmiseks, tõendab tarbekaupade suurenenud võlgumüük.

Tarbimiskrediidi summa USA-s

(miljardeis dollareis)

1945. a. lõpp	6,6
1947. a. märts	10,0
1947. a. mai	10,7

Varjatud ületootmise kriisi tähtsamaks sümptomiks on tellimiste annulleerimine. 1947. a. juuni lõpul avaldatud „Hankeagentide assotsiatsiooni“ aruandes konstateeritakse, et samal ajal kui detsembris 1946 teatas ainult 3% agentidest „operatsioonide tunduvalt vähenemisest“, siis mais 1947 teatas sellest juba 25% kõigist agentidest. Pealeselle teatas üle 57% agentidest „operatsioonide“ mitteolulisest vähenemisest. 57% ettevõtetest vähenes tellimuste hulk: 29 juhul 100-st oli see esile kutsutud varem saadud tellimiste annulleerimisega.

Elanikkonna sissetulekute vähesust tõestab ka seisak ehitustegevuses. Ameerika ajakirjandus märgib: „Vaatomata elanikkonna vajadusele hoonete suhtes, vaatamata sellele, et paljud ettevõtted püüavad suurendada oma produktsiooni ning realiseerimisvõimalusi uute kaupluste ja tehaste laiendamisega, jäid paljud projektid pooleli, seepärast et tööjõu ja materjalide hinna tõus purustas kõik lootused ettevõtte tulukusele.“

Uuesti alanud tööstustoodangu langus näitab samuti, et sõjajärgne „boom“ on juba lõppenud.

Tööstustoodangu indeks

(1935.—1939. a. = 100)

1945. a.	1946. a.	I kvartal	1947. a.	juuli
203	170	189	184	178

On võimalik, et toodangu langus pole veel lõplik. Hinnad püsivad veel endisel tasemel ning juunis isegi tõusid. Tegelik krahh, millega algab kriis, tuleb alles siis, kui hinnad hakkavad järsult langema.

USA-s hoitakse „boom“i tohutu ekspordiga. Sellest on tingitud vajadus ekspordi edasiseks suurendamiseks. Sellega ongi tihedalt seotud

„Marshalli plaan“. 1946. aastal müüs USA välismaale kaupu rohkem kui 9,5 miljardi dollari eest, ostis aga vähem kui 5 miljardi dollari eest, s. t. müüs peaaegu kaks korda rohkem kui ostis. 1947. a. I kvartalis müüs ta 3,5 miljardi dollari eest, ostis 1,5 miljardi dollari eest. Mais oli olukord veelgi halvem, kaupu müüdi 1,4 miljardi dollari eest, osteti aga ainult 0,5 miljardi eest. Ainult ühe kuu jooksul ületas eksport impordi peaaegu 1 miljardi dollari võrra.

Ameerika monopolid suurendavad eksporti ning takistavad kogu jõuga kaupade importi välismaalt. Selle tulemusena on välismaistel ostjatel üha vähem vahendeid ameerika kaupade ostmiseks, sest neil puuduvad dollarid. Pealeselle on neil vähe kaupu Ameerikale müümiseks, ja kui neid kaupu ongi, siis takistavad kõrged Ameerika tollid nende sissevedu. Just seepärast ilmneb kogu maailmas nähe, mida nimetatakse „dollarinäljaks“. Üks riik teise järele vähendab dollarite puudusel ameerika kaupade ostmist. Nende hulgas Inglismaa ja Prantsusmaa (50% võrra), Mehhiko ning isegi Kanada. Ameerika monopolide poliitika — müüa rohkem välismaale ja sealt vähem osta, viis USA majanduse ummikusse. Eksporti vähenemine võib muuta ületootmise varjatud kriisi avalikuks krahhiiks.

Muidugi, võiks ju jätkata ameerika kaupade müümist välismaale võlgu pikaajalise laenu andmisega. Kuid ameerika erakapital ei taha eksportida kapitali Euroopasse eelkõige sellepärast, et ta kaotas palju kapitalimahutusi Saksamaal pärast Teist Maailmasõda. Kartusest nationaliseerimise ees mitte ainult uue demokraatia maades, vaid ka Inglismaal ja Prantsusmaal, ning lõpuks kartusest Euroopa demokraatlike jõudude ees.

„Marshalli plaan“ näeb ette ameerika kaupade eksporti riiklike krediitide alusel, et sellega toetada „boom“i kestmist Ameerikas. See moodus on erakordselt tulus Ameerika monopolidele, sest nad võivad riskeerimata dikteerida hindu euroopa ostjatele, kes ostavad kaupu võlgu. Monopolid saavad raha riigilt; ning kui isegi tekivad kahjud võlgnike pankroteerumisest, siis kannab kahjud maksumaksja ameerika elanikkond, mitte monopolid.

Inglased avastasid otsekohe „Marshalli plaani“ selle eesmärgi. Nii näiteks kirjutas „Times“: „Eksportliku „boom“i lõpp võib saada kriisi põhjuseks.“ Veel enne Marshalli esinemist kirjutas keegi tuntud inglise majandusteadlane: „Kui USA majanduskriis süveneb eksporti vähenemise tagajärjel, siis selle tulemuseks võib olla katastroofiline kriis. Sellepärast on Ameerikal tõsiseid põhjusi otsida uusi võimalusi produktiivseteks investeeringuteks.“

Ainuke, kes seda eitas, oli Ameerika imperialismi peaagent Leon Blum. Ta kirjutas teenistusvalmilt: „Ameeriklased ei mõtle, et ületootmise kriis on vältimatu, ning eelkõige ei mõtle nad kriisi lähenemisele. Neil pole üldse vaja eksporti. Siseturu nõudmine on veel aastate

kestel suurem kui tootmine.“ Niikaugele jõudis oma jutuga Prantsusmaa parempoolsete sotsialistide liider.

Peale kaupade ekspordi omab USA ka teisi sissetulekuid välismaalt. Ameerika ettevõtete dividendid, laenude protsendid, tulud laevandusest jne. „National City Bank“ bülletääni arvestuse järgi (juuni 1947) peab USA 1947. a. maksubilanss väljenduma järgmistes arvudes:

Tulud kaubaekspordist ja teistest allikatest	20	miljardit	dollarit
Kaupade import ja muud kulud	8	„	„
Okupatsiooniga seoses olevad annetused, krediidid ja kulud	6	„	„

Kokku kulud: 14 miljardit dollarit

Katmiseks kullas või dollarites jääb umbes 6 miljardi dollari suurune summa.

See tähendab seda, et dollarikriis peab üha enam suurenema. Marshalli poolt lubatud krediidid peaksid kindlustama USA ekspordi endises ulatuses ning sellega pidurdama kriisi puhkemist.¹

USA-s kõneldakse, et kui Marshalli poolt lubatud krediit saaks realiseeritud, siis kindlustaks see USA-le 5—6 miljardi suuruse lisaekspordi. Summa suurusele vaatamata ei suuda see aga kuidagi vältida kriisi puhkemist USA-s. See nähtub järgmistest arvudest. Ümmargustes arvudes on USA kogutoodang käesoleval ajal ligi 200 miljardit dollarit. Kriisi sügavus, s. o. tööstustoodangu vähenemine oli 1920. a. kriisis 23%, 1929. a. kriisis 46%, 1937. a. kriisis 36%. Juhul, kui me isegi eeldame, et kriis ei saa olema sügav, s. o. tööstustoodang ei vähene üle 15%, tooks see endaga kaasa ületoodangu 30 miljardi dollari väärtuses. Järelikult ei suuda ka „Marshalli plaan“ USA-d kriisist päästa.

Inglismaa „lootused“ vältida USA abiga kriisi

Miks on Bevin „Marshalli plaani“ peapropagandist? Seda teeb ta kõigepealt püüdest võidelda koos USA-ga kommunismi ja rahvademokraatia vastu. Pealeselle on ta veendunud, et ilma Ameerika abita ei suuda Inglismaa väljuda praegusest kriisilolukorrast.

Kahtlemata elab Inglismaa üle kriisi, kuid see on väga-omapärane kriis. See pole ületootmise kriis, sest Inglismaal pole kaupade lattu kuhjumist. Siseturu ostuvõime ületab kaupade pakkumise turul. Isiklikuks tarbeks minevad kaubad, nagu toiduained, tekstiilkaubad, jalatsid jne. on normeeritud, kusjuures tänapäeva normid on väiksemad kui sõja ajal.

See pole alatootmise „kriis“, milline on praegu Saksamaal, Itaalias ja Jaapanis, kus on väga madal tööstustoodang (vähem kui pool sõja-

¹ Dollarite puudus hakkab juba avaldama mõju Ameerika ekspordile. Juunis 1947 oli ekspord 1242 miljonit dollarit. Mais ulatus see aga 1422 miljoni dollarini.

eelsest). Ehkki Inglismaal ei ole enam tööstustoodangu üldindeksit avaldatud Teise Maailmasõja algusest peale, märgitakse ametlikus „valges raamatus“, mille pealkirjaks on „1947. a. majanduslikke perspektiive“, et 1946. a. lõpuks „oli rahvusliku kogutoodangu tase tõenäoliselt veidi madalam sõjaeelsest“. Võrreldes üksikute tööstusharude toodangut 1946. aastal, kinnitub see hinnang. Arvatavasti peab kogutoodangu tase olema ainult 10—15% võrra madalam sõjaeelsest, üksikutest tööstusharudes aga ületama sõjaeelse.

See pole ka riigi rahanduskriis: 1947. a. I kvartalis ületasid Inglise eelarves tulud 240 miljoni naelsterlingi võrra kulud.¹

Mis kriis see siis on? Inglismaa poolt üleelatatav kriis esineb kõigepealt kui maksubilansi kriis ja näitab tema võimetust kindlustada endale ekspordi kaudu neid vahendeid, mis on vajalikud välismaalt toidu- ja toorainete ostmiseks.

Inglismaa maksubilansi ja naelsterlingi kriis tuleneb inglise imperialismi majandussüsteemi kriisist.

Millised on selle süsteemi iseärasused: kõigepealt importis Inglismaa suurtes kogustes toiduaineid ning ei kasutanud kõiki võimalusi oma põllumajanduse arendamiseks. Ainult 6% Inglismaa elanikkonnast tegeleb põllumajandusega. Ka pärast põllumajanduse tunduvalt laiendamist Teise Maailmasõja ajal toodeti riigis 1946. a. ainult 25% vajalikust viljast, 7% võist, 27% suhkrust, 12% juustust, 44% värskest lihast jne.

Teine iseärasus seisab selles, et Inglismaa import kaeti suures ulatuses nn. „nähtamatu ekspordiga“, s. t. hiiglasliku 400—500-miljonilise elanikkonnaga koloniaalimpeeriumi sissetulekutest, välismaale mahutatud kapitalide dividendidest ja protsentidest, välismaa kaubandust teinud laevanduse tuludest, inglise pankade sissetulekuist välismaal. Kogu see inglise maksubilansi süsteem sai Teise Maailmasõja ajal tugevasti vapustatud. Inglismaa kaotas suure osa oma välismaale paigutatud kapitalist. Kui 1938. a. tulud investeringuist välismaal olid 175 miljonit naelsterlingit, siis 1946. a. olid need ainult 60 miljonit naelsterlingit. Siinjuures tuleb arvestada, et 1946. a. sai ühe naelsterlingi eest osta palju vähem toiduaineid (ligi $\frac{1}{3}$) kui 1938. aastal.

Selline on Inglismaa maksubilansi kriisi majanduslik põhjus.

Kuid on olemas ka poliitilisi põhjusi. Maksubilansi kriis on esmajoonel selle tulemus, et inglise labouristlik valitsus, inglise kodanlus, vaadatamata oma maa majandusliku baasi nõrgenemisele, püüavad jätkata endist Inglismaa imperialistlikku poliitikat. Selle tõenduseks toome mõningaid fakte. 1939. aastal oli inglise armees (koos mere- ja õhuväega) 480 000 inimest, nüüd on 1 300 000 inimest, 1938. a. kulutati sõjaliseks otstarbeks 7% rahvuslikust tulust, 1947. a. — 11%, 1946. a.

¹ Tunduva osa sellest summast moodustasid ühekordsed sissetulekud (armee varustuse müümine jne.), kuid isegi jooksivad tulud ületavad kulud 40 miljoni naelsterlingi ulatuses. (Daltoni kõne parlamendis.)

oli maksubilansi passiva saldo 450 miljonit naela, sellest 300 miljonit naela moodustasid okupatsioonikulud teistes riikides, nagu Kreekas, Palestiinas jm. Just selles on Inglismaa maksubilansi kriisi peamised poliitilised põhjused.

Käesoleval aastal muutus olukord veelgi keerukamaks. Oma hiljutises kõnes ütles Attlee, et 1947. a. esimese poole kaubandusbilansi passiva saldo oli 405 miljonit naelsterlingit. Järelikult peaks see olema terve aasta kohta 800 miljonit sterlingit, s. t. rohkem kui 3 miljardit dollarit ehk kogu USA-lt saadud laenusumma.

Inglismaa kriisil on veel teine poliitiline põhjus. USA, kasutades oma olukorda sõja ajal ja sõjajärgsel perioodil, muutis Inglismaa endast nii poliitiliselt kui majanduslikult sõltuvaks. Sõja algusest kuni 1941. a. keskpaigani müüs USA Inglismaale kõrgete hindadega sõjamaterjale, võttes sellega viimaselt tema kullatagavarad ja kapitalimahutused USA-s ja Kanadas ning sai omale sõjabaasid Ameerikas asetsevates inglise valdustes. Pärast seda, kui Inglismaa kuld ja dollarid lõppesid, algas land-lease. Kuid samaaegselt haarasid ameeriklased oma kätte Inglismaa turud Lõuna-Ameerikas, tungisid Briti impeeriumi turgudele ja nõudsid impeeriumit soodustavate preferentstollide kaotamist.

Otsekohe pärast sõda lõpetas USA kõik kaubasaadetised Inglismaale land-lease'i alusel, enne kui Inglismaa suutis oma tööstust üle viia rahu-aegseile rööbastele ja organiseerida tööstuskaupade eksporti ning saada vahendeid toiduainete ostuks.

Inglise valitsus ei näinud teist väljapääsu kui pöörduda USA poole palvega laenu saamiseks. USA venitas kaua selle küsimuse lahendamisega (ligi aasta), samal ajal, kui Inglismaa olukord üha halvenes, ning dikteeris siis talle sellised tingimused, mis etendasid võrdlemisi suurt osa Inglismaa käesoleva majanduskriisi arenemises ja teravnemises.

Seoses laenuga võttis Inglismaa endale kohustused: kaotada „sterlingiblokk“ mitte hiljem kui ühe aasta jooksul pärast lepingu jõustumist, s. o. hiljemalt 15. juuliks 1947 ja taastada naelsterlingi vaba vahetus dollarile;

vabastada (osade kaupa) Inglismaa „kinnikülmunud“ summad, mis kuuluvad dominioonidele, asumaadele ja teistele „sterlingibloki“ maa-dele, s. t. tasuda nendele maadele oma võlad dollareis;

osta USA-lt mitte vähem kaupu kui varem (teiste võrdsete tingimuste juures);

alandada preferentstollid.

Neil tingimustel sai Inglismaa laenu 3,75 miljardit dollarit. Inglased arvestasid, et sellest jätkub maksubilansi defitsiidi katmiseks kuni 1950. aastani. Kuid pärast hindade kontrolli kaotamist USA-s kasvasid tugevasti ameerika kaupade hinnad. Selle tulemusena võis Inglismaa osta USA-lt laenu eest palju vähem vilja ja muid kaupu kui ta arvestas. Pärast laenukokkuleppe sõlmimist tõusid puuvillahinnad 57%, metsa-

hinnad 100%, nisuhinnad 70%, lihahinnad 41%. Seejuures ostis USA Inglismaalt väga vähe. Inglismaa aga oli alaliselt sunnitud pöörduma USA ja teiste maade poole, kuhu oli vaja maksta dollaritega. 1946. a. ostis Inglismaa 42% kogu impordist dollarite eest, müüs aga dollarites ainult 14% ekspordist. Dollaripuudus tabas eriti tugevalt Inglismaad, seepärast haaraski inglise valitsus kinni „Marshalli plaanist“.

Labouristlik ajakiri „Tribune“ kirjutas: „Inglismaal pole teist väljapääsu, kui Bevin-Bidault oma. Vastasel korral langeb meie elatustase nullini, mis pole mingi väljapääs . . . Meie dollarid lõpevad otsa ja meie varustajad nõuavad sularaha . . . Meie kas maksame dollarites või meie ei saa ei liha ega nisu, ning varsti pole meil ka dollareid. Tuleb avalikult tunnistada, et meie ainuke lootus on Marshalli ettepanek.“

Inglismaa olukord muutus kriitiliseks pärast 15. juulit 1947, kui ta laenu kokkuleppe kohaselt Ameerikaga pidi alustama naelsterlingi vaba vahetamist dollari vastu. Seni andsid kõik Inglismaa ja Briti dominiioonide (peale Kanada), asumaade ning „sterlingiblokki“ kuuluvate maade (Egiptuse, Iraki jt.) kodanikud Londonisse üle kõik USA-le müüdavate kaupade eest saadud dollarid. Ning Londonis otsustati kes ja kui palju võib saada naelte eest dollareid. 15. juulil 1947. a. ameerika laenu kokkuleppe põhjal see lõppes. Kõik Inglismaa varustajad nõudsid dollarites maksmist ja algas laenuks saadud dollarite kiire kulutamine. Inglismaal tuli ainuüksi juulis võtta USA laenu arvel 700 miljonit dollarit võlgade katteks. Augusti esimesel poolel kulutati veel 200 miljonit dollarit, järele jäi ainult 800 miljonit dollarit. Oli selge, et Inglismaa ei saa naelsterlingeid vabalt dollarite vastu vahetada, sest tal pole neid vajalikul hulgal. 20. augustil katkestas Inglismaa, vastupidi laenukohustusele, naelsterlingite vahetamise dollarite vastu. Dollaripuudus sunnib Inglismaad piirama kaupade importi „dollaritemaalt“ ja kehtestama uued ranged tarbimismid.

Kuid USA ei rutta abi andmisega Inglismaale. Seepärast palub viimane USA-lt uut laenu ja kahtlemata esitab USA nüüd veelgi karmimad tingimused kui endise laenu puhul. Nad nõuavad viisakalt Ruhri üleandmist, loobumist Ruhri söetööstuse natsionaliseerimisest ja ütlevad enamvähem avalikult, et Inglismaal ei tohi olla enam mingit natsionaliseerimist.¹

Inglismaale antava USA uue laenu peamine tingimus, mille püstivad USA mõjukad ringkonnad, on preferentstollide annulleerimine või tunduv vähendamine, s. t. Briti impeeriumi eesõiguslikkuse likvideerimine siseturul.

Nõudmine anda USA-le võrdseid konkurentsivõimalusi Inglismaaga Briti impeeriumi turgudel on esitatud igal võimalikul juhul, alates

¹ Selles vaimus esinevadki praegu USA tähtsamad poliitikategelased, näiteks Stassen, kes ütles, et USA peab katkestama igasuguse abiandmise Inglismaale, kui viimane katsub natsionaliseerida oma terasetööstust.

Atlandi Charter'ist, land-lease'i kokkuleppest kuni laenu kokkuleppeni. See nõudmine esineb kõigis kokkuleppeis. Kuid siiani on Inglismaa selle põhimõtte alati tagasi lükanud ja keeldunud selle ellurakendamisest, sest see on talle täiesti vastuvõetamatu. Umbes 50% Inglismaa väljaveost läheb Briti impeeriumi maadesse preferentstollide kaitse all. Nende kaotamine vähendaks tunduvalt Inglismaale tema suure impeeriumi majanduslikku tähtsust.

Ameerika krediitide andmine Inglismaale preferentstollide kaotamise või tunduva vähendamise tingimusel annaks USA-le võimaluse haarata oma kätte veel suurema osa Inglismaa domínioonide ja asumaade turgudest, mis tähendaks Briti impeeriumi majanduslikku lagunemist, Inglismaa kui maailmariigi lõppu.

Väga tähendusrikas on, et USA-s levib üha rohkem arvamine, et Inglismaa ei ole enam suurriik. Ameerika raamatute ülevaates Inglise ajakirjas „Tribune“ 4. juulist 1947 kirjutatakse: „Peaaegu kõik ameerika autorid lihtsalt eitavad igasugust Inglismaa iseseisvat välispoliitika teostamise võimalust“.

USA riigisekretäri endine asetäitja Sumner-Welles märkis oma raamatus „Kuhu meie läheme“: „Inglismaa võimsus ja prestiiž on tänapäeval madalam kui kunagi varem sajandite kestel“.

Inglismaal on suur opositsioon Bevini poliitika vastu, Inglismaa alistamise poliitika vastu USA-le mitte ainult labouristliku partei vasaku tiiva poolt, vaid ka konservatiivide partei parema tiiva poolt. Tuntud poliitikategelased Amery, Beverbrook, Batby jt. astuvad välja selle vastu, et Inglismaa alluks Ameerika tahtele. Nad leiavad, et Inglismaa on mitte vähem vajalik Ameerikale, kui Ameerika abi Inglismaale.

Batby kirjutab „Times'is“: „Ameeriklased ei taha teostada mitte ainult suuremaid oste naelsterlingi maadest, vaid nad püüavad neid lõhkuda ja igati tõkestada nende majandusliku tervenemise igat võimalust... Üks kaup teise järele leiab omale koha kõikvõimsale dollarile kuuluva ühepoolsete kontsessioonide traagilises kataloogias; kui see protsess jätkub, kaotab Briti impeerium peagi igasuguse majandusliku tähtsuse.“

Tekib küsimus: kas Inglismaa oleks võinud vabaneda Ameerika sõltumusest? Kahtlemata oleks. Kuid selleks on vaja täielikult demokraatlikku poliitikat, mitte sellist poolikut, nagu teostab praegu labouristlik valitsus: kodus — tõlplaslik natsionaliseerimine, välismaal — imperialistlik poliitika. Et olla USA-st vaba ning sõltumatu, tuleb Inglismaal minna tõelikult demokraatlikku teed. 47 miljonit inglasi võivad korralikult Inglismaal ära elada, kasutades oma maa arenenud tööstust ja söebaasi, viljakat maad, head kliimat ja kalarikkust. On aga selge, et praegune labouristlik valitsus, püüdes säilitada Inglismaa kodanlik-koloniaalseid aluseid, eelistab Churchilli teed, mis tähendab maa vasalliseerimist ja tema alistamist Ameerika imperialismile.

Raskused ameerika imperialismi plaanide teostamisel

Esiolgu võib konstateerida „Marshalli plaani“ mitte ainult maksimaalse variandi, vaid ka Ameerika juhtimisel Lääne-Euroopa riikide ühiseks blokiks ühendamise plaani nurjumist. Vastuolud Lääne-Euroopa riikide vahel on selleks liiga suured.

Pariisi konverentsist peamised osavõtjad 16 maad — Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Belgia ja Lääne-Saksamaa (kes etendab Ameerika trumbi osa, ehkki ta konverentsist osa ei võta) — kõik kannatavad toiduainete ja dollarite puuduse all, kõik tahavad tööstuskaupade välja-veoga kindlustada endale toor- ja toiduainete impordi võimaluse. Nad saavad vähe üksteist abistada. Sama vähe andis 36 maa Genfi konverents tollitariifide alandamiseks. Tagajärjetuks jäid ka 16 riigi läbirääkimised tolliuniooni võimaluse kohta. Inglismaa pole võimeline sõlmima lääne industriaalmaadega niisugust uniooni seepärast, et ta on seotud dominioonidega ning ei või ohverdada preferentstariife.

Ka USA-s endas on tugev opositsioon nn. „Marshalli plaani“ vastu. Rea USA poliitikategelaste nõudmisel moodustas Truman kolm erikomisjoni, kes peavad presidendile tegema teatavaks, „milliseid ressursse omab USA välisriikide majanduslikuks abistamiseks ning andma nõu selle abi suurendamise piiridest“. Seejuures tuleb aga märkida, et abiandmise küsimust ühele või mitmele maale ei otsusta Marshall ega Truman, vaid seda otsustab kongress. Ühes inglise konservatiivses ajakirjas märgiti: „Minister Marshall... kutsus Euroopa rahvaid välja töötama suurt rekonstrueerimise kava, lubades Ameerika rahalist abi, kui võrd see on praktiliselt võimalik. Kuid rahalisi kohustusi anda ei ole võimalik härra Marshallil, sest rahakoti peremeheks ei ole president ja veel vähem riigisekretär“.

Paljud ameerika isolatsioonistlikud tegelased, eriti vabariikliku partei ridades, on ameerika piiramatu ekspansiooni ja eriti „Marshalli plaani“ vastu.

„Marshalli plaani“ vastu astuvad ka ameerika progressiivsed ringkonnad, kes näevad, et see „plaan“ abistab esmajoones Saksamaa revanšiste, lahutab demokraatlikke maid ja viib Saksamaa ning Euroopa lõplikule lõhenemisele.

Kuivõrd pessimistlikult suhtuvad Marshalli ettepanekuisse inglased, näitab Attlee kõne Inglismaa kriisi kohta 17. augustil 1947. Ta ütles: „Ameerika abi Euroopale võib sõltuda „Marshalli plaanist“, kuid meie ei või ning ei taha rajada oma plaani sellele ettepanekule...“

„Marshalli plaani“ teostamise raskused ilmnisid juba selles, et Saksamaa Inglise-Ameerika tsooni tööstustoodangu taseme suuruse kohta ei jõutud kokkuleppele Prantsusmaaga. Arvestamata Prantsusmaad määrasid Inglismaa ja USA ühepoolselt läänetsooni terasetoodangu 10,7 miljonile tonnile aastas. Prantsusmaa arvab täiesti õigustatult, et kui

kogu Ruhri süsi jääb ainult Saksamaa metallurgia taastamiseks, toimub see tema arvel. Saksamaa selline rasketööstuse tase on tõsiseks ähvarduseks Prantsusmaa julgeolekule, kes on 70 aasta jooksul kolm korda langenud Saksamaa kallaletungi ohvriks.

„Marshalli plaani“ ümber tehtud kära tulemuseks on senini USA majandusliku ja poliitilise positsiooni tugevnemine Lääne-Euroopas Inglismaa ning eriti Prantsusmaa arvel, ettevalmistused Lääne-Saksamaa muutmiseks Ameerika imperialismi sõjaliseks baasiks Euroopas. Euroopa abistamise ettekäändel püüab Ameerika imperialism allutada Lääne-Euroopat. See peitubki tegelikult palju kära tekitanud „Marshalli plaani“ taga.

Vastutav toimetaja V. Grünberg

Tehniline toimetaja E. Ridala

Академик Е. С. Варга. „План Маршалла“ и экономика Англии и США.
На эстонском языке

Ladumisele antud 16. XI 1948. Trükkimisele antud 22. XII 1948. Paber 61×86 cm ¹/₄.
Trükiarv 4000. Trükitähti trükipoognas 47 168. Trükipoognaid 1,25. Arvutuspoognaid 1,32.
MB-09931. Tellimise nr. 1957.

Graafikatööstus „Oktoober“, Tallinn, Tartu mnt. 49.

Rbl. 1.—

A

AR4

17346

VARGA, E. S.

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 01014073 1